

מפגש מס' 87

דף למנחה

מלאכי ב'-ג'; תהלים א'-ג'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

מלאכי ב' - תוכחה לכהנים; תוכחה על נישואי תערובת

מלאכי ג' - הכנת העולם לקראת התגלות כבוד ה'

תהלים פרק א' - 'אשרי האישי': מזמור שבח לעוסק בתורה

פרק ב' - 'למה רגשו גוים': תוכחה ולגוים הקמים על משיח ה'

פרק ג' - 'בברחו מפני אבשלום בנו': בטחון בה' אל מול המלעיזים

הקדמה

אנו עומדים בפתחו של ספר תהלים, שליווה את עם ישראל לדורותיו כספר תפילה, ממנו דלו צעקות לעת צרה ושירי הלל בשמחות. לעומת שאר ספרי התנ"ך, נהגו ישראל לקרא בספר זה קריאה פשוטה - כתפילה היוצאת מעומק הלב או כסגולה הפועלת בעולמות עליונים, ולא בעיון למדני.

לימוד התנ"ך במסגרת הפרק היומי, מאפשר לנו לפתוח צוהר לעיון מרענן בתהילות שבספר: כתורה, כשירה, כתפילה; ולבחון אותן בנחת, יום אחרי יום, כדי לגלות את העומק המסתתר בתוכן. בעזרת הלימוד, אולי נוכל גם להרחיב ולהוסיף עוד עומק בתפילותינו ובאמירת התהלים.

השיעורים השבועיים לספר תהלים יעסקו בחלק מהמזמורים, בכל פעם מנקודת מבט אחרת; ובע"ה נשתדל לשלוח גם קישורים למאמרים ושיעורים מרחיבים על המזמורים האחרים.

בשיעור זה, בחרנו כן לגעת בשלושת המזמורים שנלמדו השבוע, כיוון שהעקרונות העולים מהם מהווים פתיחה לספר כולו. כך, מעיון בכל אחד מהם, נפרוש את המבוא לספר.

לימוד מעמיק

חלק א - בין לימוד תורה לאמירת תהלים (מזמור א')

הזכרנו, כי קריאת התהלים שונה במהותה מן הלימוד העיוני בשאר ספרי התורה והנ"ך. מעניין, אם כן, כי המזמור הראשון בספר התהילות, עוסק דווקא בתלמוד תורה: **אֲשֶׁר־הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבַדְרֹךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשָׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חָפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלֵה (א', א-ב).** המזמור משבח את האדם המתרחק ממקומות בהם יש השפעה רעה, ובמקום זאת דבק בתורת ה' כל ימיו. בפשטות, יש לציין, אין מדובר דווקא באברך המתכנס בישיבה ומעיין בתורה כל ימיו, אלא בכל איש יהודי החפץ בתורה, קובע לה עתים והוגה בה תמיד, גם בעת מלאכתו. אדם זה, על פי המשורר, זוכה לשפע וברכה בחייו: **וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל־פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעָלְהוּ לֹא־יָבֹל וְכָל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ (א', ג)** (ראה עוד ב**פוסט מאת אביעד שלמה מוריה**).

תיאורים אלו, בפתיחת ספרי הכתובים, מזכירים את הנאמר ליהושע בפתיחת ספרי הנביאים: **לֹא־יְמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכְּתוּב בּוֹ כִּי־אֵץ תִּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכְךָ וְאֵץ תִּשְׁפִּיל (יהושע א', ח).** בשני המקומות, מסמן הכתוב את העיסוק בתורה כמדריך לחיים טובים ומוצלחים.

יתר על כן, ניתן לזהות כאן הפניה גם לפתיחתה של התורה עצמה, הפותחת ביום ובלילה ובבריאת העולם כולו. על פי נבואת ירמיהו, קיומה של הבריאה כולה מותנה בקיום התורה יומם ולילה: **כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא־שִׁמְתִי (ירמיהו ל"ג, כה).** גם שכרו של העוסק בתורה מחבר אותנו לסיפורו של גן עדן, ולעץ החיים השתול בגן על נהרות של מים ונותן פרי ברכה.

השוואות אלו מאירות את פרקנו כפותח את כל חטיבת הכתובים בתנ"ך. באופן סמלי, יתכן לפרש פתיחה כזו לספרי הנביאים והכתובים, כנסיון לחבר אותם ולהגדיר אותם כדברי קודש, ולהבטיח שגם עיסוק בהם נחשב כתורה ויביא לברכה (ראה על כך עוד ב**סרטון מאת ד"ר בני גזונדהייט**).

באופן מיוחד מתבטא הדבר דווקא בספר תהלים. חז"ל מתארים כיצד פתיחתו של הספר ממשיכה כביכול מסופו של ספר דברים:

תנחומא ויחי סימן טז

משה כשברך את השבטים פתח ממקום שפסק יעקב שנאמר 'וזאת הברכה' וחתם ב'**אשריך** ישראל'. ואף דוד כשהתחיל בשירה פתח במקום שפסק משה - '**אשרי** האיש' (תהלים א', א). הוא מזקנים אתבונן.

על פי מדרש זה, שירתו של דוד בספר תהלים ממשיכה את ברכות משה החותמות את התורה. גם החלוקה של ספר תהלים לחמשה חלקים מרמזת על דמיון וקשר לחמשת חומשי התורה. יתכן שפתיחת הספר במעלת העיסוק בתורה, באה להניח את הספר הזה במקביל לתורת משה.

אלא, שלעומת התורה, שנכתבה על ידי א-להים אל האדם, ספר תהלים הוא ספר הנכתב בידי אדם, ומבטא את הפניה שלו אל ה'. (ראה על כך ב**פוסט מאת פרופ' מאיר וייס**). שירי התהלים היוצאים מתוך נפש האדם, מטבעם אינם מקודשים כמו דברי א-להים חיים המתוויים בפנינו את המציאות.

שאלה למחשבה

כיצד התקדשו דברי השירה שנאמרו על ידי בני אדם ונכנסו לתנ"ך?

אכן, לא מובן מאליו ששירה ואפילו תפילה של אדם תתקדש עד כדי כך שתהפוך לחלק מכתבי הקודש. המדרש מבטא את החידוש שבכך ע"י תיאור תפילתו של דוד המבקש שמזמוריו יהיו בעלי ערך כדברי תורה:

ילקוט שמעוני תהלים סימן תריג

'יהיו לרצון אמרי פי' - שיעשו ויחקקו לדורות, ואל יהיו קורין בהם כקורין בספרי מירס (הומירוס), אלא יהו קורין בהן והוגין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות, שנאמר: יהיו לרצון אמרי פי.

על פי המדרש, דוד כולל בתפילתו את הבקשה שדבריו יהיו רצויים - לא רק בכך שתפילותיו יענו, אלא שמילותיו עצמם, אופן תפילתו, יהיו רצויים לפני ה' כאמת קדושה, ושווים ברמתם להלכות הטומאה המורכבות של נגעים ואהלות. שיהיה ערך בלימוד ובעיסוק בהם, ושיחקקו לדורות. ההשוואה במדרש לכתבי הומרוס ממחישה את גודל הבקשה. הומרוס היה משורר יווני מוכשר שכתב אגדות וסיפורי עם בכתיבה שירית ומחושבת, ויצירותיו הגדולות הן 'האודיסיאה', ו'האיליאדה'. מאחורי המדרש הזה עומד החשש ששיריו של דוד י שארו בגדר אומנות יפה ותו לא, שקריאה בהם, הנאה מהם, תפילה בהם, יהיו מעין 'ביטול תורה' כקריאת פרוזה יוונית.

אולם, זכה דוד ותפילותיו התקדשו בקדושה של תורה, וכך נוצר תקדים המרמז שגם מלבו של אדם יכולים לצאת דברי קודש, ובמיוחד כשהם מכוונים כתפילה ושירה לה'. יתכן אף שמזמור א' בא לתאר את האיש המסוגל ליצור בתפילתו שירי קודש - דוקא האדם השואב את חייו מן התורה יומם ולילה, ואינו מושפע מן הרשעים והחטאים, הוא זה שיכול לפתוח את ספר התהלים ולשורר את הקודש מלבו אל א-להיו. (ראה עוד ב**שיעור של הרב חיים סבתו**).

שאלה לדיון

מנפשו של האדם יכולות לצאת יצירות מסוגים שונים. יצירות של קודש ושל חול, של טהרה ושל טומאה. כיצד הייתם מגדירים מהי אומנות של קודש? האם יש כללים לגבי צורתה או תכניה? חשבו על שירים או יצירות אחרות שלדעתכם עשויים להיות שייכים לעולם הקודש. מה מייחד אותם?

חלק ב - לזכות בהשגחת ה' (מזמורים א'-ב')

עד כה, עסקנו בעיקר בדמותו של איש התורה המתואר במזמור א'. מבט על המזמור כמכלול, מראה כי הוא עוסק ביותר מזה - הוא מתאר את דרכי ההשגחה, השכר והעונש.

המזמור משווה ומנגיד בין אנשי התורה הצדיקים, לרשעים: הצדיק מתואר כעץ מושרש על מים רבים, ואילו הרשעים כמליץ - קליפת הזרע - אֲשֶׁר־תִּפְּנוּ וְרוּחַ (א', ד). אל מול עצת הרשעים, דרך החטאים, ומושב הלצים, מוזכרים בסוף המזמור גם עדת הצדיקים, דרך הצדיקים, והמשפט - מושב הצדק; הצדיק נמדד על ידי התרחקותו מהראשונים (- דרכי הרשעים), ואילו הרשע, גם אם ירצה, לא יוכל לעמוד באחרונים - (דרכי הצדיקים והמשפט).

הפסוק האחרון של המזמור מסכם את תוכנו בקצרה: כִּי יִרְדֵּעַ ה' דָּרֶךְ צְדִיקִים וְדָרֶךְ רְשָׁעִים תֵּאבֵד (א', ו): רק על הצדיק תהיה השגחה עליונה, שמחברת אותו לברכת החיים ולטוב, ואילו הרשעים יאבדו מאליהם. השכר והעונש על פי המזמור, מגיעים מאליהם על פי מעשי האדם: הצדיק המחובר לדבר ה' מחבר עצמו למקור השפע - להשגחתו וברכתו של ה', ואילו עונשו של הרשע מגיע מאליו בהיותו מרוחק ומנותק ממקור הברכה.

שיר

האזינו לשיר "אשרי האיש" בביצועו של אורי שבח.

זוית אישית

היכן בחייכם אתם מרגישים שיש לכם שורשים יציבים ואתם "שתולים על מים" ויונקים מהם? והיכן אתם מרגישים חוסר יציבות ותחושה של "עלה נידף ברוח"?

מזמור ב' מהווה מעין הרחבה לרעיון זה. אך במקום עיסוק באנשים פרטיים, מרחיב המזמור ועוסק בעמים וביחס בין הגויים לעם הנבחר. הלאומים והגויים ההוגים בריק מנסים להלחם בה' ובנבחרו: לְמַה רָגַשׁוּ גוֹיִם וְלְאֲמִים יִהְיוּ רִיק: יִתְיַצְבוּ מַלְכֵי־אָרֶץ וְרוֹזְנִים גּוֹסְדֵי־יָחַד עַל־ה' וְעַל־מְשִׁיחוֹ (ב', א-ב). אל מול גויים אלה עומד 'המשיח' עליו מפורט בהמשך המזמור. בפי ה' הוא מכונה 'מַלְכֵי' (ב', ו), והוא עצמו מתאר כיצד מתיחס אליו ה' - ה' אָמַר אֱלֹהֵי בְנֵי אֲתָה אָנִי הַיּוֹם יְלֹדְתֶיךָ: שָׁאֵל מִמְּנִי וְאֲתַנְּה גוֹיִם נַחֲלֶתְךָ וְאַחֲזַתְךָ אֶפְסֵי־אָרֶץ (ב', ז-ח).

ה'משיח' הוא כינוי למי שנמשח בשמן המשחה. זהותו של ה'משיח' בהקשר זה, יכולה להיות מגוונת - מדוד המלך המשורר, דרך עם ישראל כולו שנבחר בידי ה' להיות 'ממלכת כהנים', ועד מלך המשיח לעתיד לבא. העיקר העולה מכאן הוא שמצד אחד עומדים הגויים, הבוחרים בדרך של ניתוק והתרחקות מה' (כמו הרשעים ממזמור א'), ומן הצד השני עומד הנבחר, הקרוב לה' וזוכה בישועתו.

סופו של המזמור קורא לגויים להיכנס אף הם תחת כנפי ההשגחה: עֲבְדוּ אֶת־ה' בְּיִרְאָה וְגִילוּ בְּרַעְדָה (ב', יא). שתי האפשרויות שהוא מציג בפניהם מקבילות לחלוקה שבין הצדיק לרשע במזמור א': נִשְׁקוּ־בְרַךְ פְּדֵי־יָאֲנָךְ וְהִאֲבִדוּ דְרָךְ בְּיַבְעַר כְּמַעַט אֶפֶס אֲשֶׁר־יִלְחָצִי בּוֹ (ב', יב). מצד אחד - אבדן הדרך, כמו 'ודרך רשעים תאבד', ומצד השני - אשרי כל חוסי בו, כמו 'אשרי האיש'.

יתכן שעל בסיס הקשר התוכני הזה בין המזמורים מבינים חז"ל כי מזמורים א' וב' הם בעצם מזמור אחד:

תלמוד בבלי ברכות ט"ב

'אשרי האיש' ולמה רגשו גוים' חדא פרשה היא דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב (תהלים א, א) אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב (תהלים ב, יב) אשרי כל חוסי בו:

ההבחנה בין השגחה לריחוק מה', עומדת בבסיסו של כל ספר תהלים. תפילותיו של דוד לאורך הספר מתמקדות ברצונו והשתדלותו להיות ראוי להשגחת ה', ובהתאמצות באמונה ובטחון שבישועה הזו. החשש הגדול ביותר של דוד הוא הסתר הפנים, ותחושת הניתוק והמרחק מא-להים. אך תמיד, יחד עם החשש מן הניתוק, מקננת בפנים הידיעה על היותו הנבחר בידי ה', ומחזקת אותו בטחון ישועתו (ראה ב**סרטון מאת ד"ר בני גזונדהייט**).

זוית אישית

מתי חשתם את השגחת ה' עליכם? ומתי חשתם הסתר פנים? מה מאפיין את הסיטואציות בהן אתם חשים השגחה לעומת הסיטואציות בהן אתם חשים הסתר פנים? וכיצד אתם מתמודדים ומתעודדים בשעות קשות?

חלק ג - בין המשורר לקורא (מזמור ג')

בדומה למזמורים רבים שנראה בהמשך, מזמור ג' פותח בכותרת המשייכת אותו לאירוע ספציפי בחיי דוד: מְזֹמֵר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם בְּנוֹ (ג', א). ניתן לקרוא את המזמור לאור ההקשר הזה: תקופה זו בחיי דוד היתה תקופת שפל גדול. בנו בשרו המריד נגדו את העם וקם לתפוס את מקומו. בתקופה זו איבד דוד את הבטחון שהוצג במזמור הקודם - בשעה כזו לא היה ברור לו שהוא עדיין נבחר על ידי ה' להיות מלך בציון, ועלתה בלבו המחשבה שיתכן כי הוא נדחה מלפניו. כך מביע זאת דוד בספר שמואל, כאשר הוא רואה את צדוק ואביתר מוציאים את ארון ה' מירושלים: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְעִדּוֹק הֲשֵׁב אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים הַעִיר אֶסְאֲמָצֵא חֵן בְּעֵינֵי ה' וְהִשְׁבֵּנִי וְהִרְאֵנִי אֶתוֹ וְאֶת־נְוֵהוּ: וְאִם כֹּה יֹאמֶר לֹא חֲפָצְתִי בְךָ הִנְנִי יַעֲשֶׂה־לִי כְּאֲשֶׁר טוֹב בְּעֵינָיו (שמו"ב ט"ו, כה-כו)

אכן, המזמור מתאר תחושות שמתאימות לסיטואציה בה נמצא דוד: ה' מה־רבו צָרִי רַבִּים קָמִים עָלַי: רַבִּים אֲמָרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לֹא בְּאֱלֹהִים סָלָה (ג', ב-ג). הטענה שעולה מן המורדים היא שתם זמנו של דוד, ומלכותו אינה נתמכת בידי ה' עוד. למרות כל זאת דוד מתחזק בה' א-לוהיו, הוא מזהה את תשובת ה' אליו בהתעוררות לבוקר חדש - בחסדים הקטנים ששומרים אותו בחיים בזמן המרד מספיק כדי לשרוד ולהתגבר עליו: קוֹלִי אֶל־ה' אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מִהַר קִדְשׁוֹ סָלָה: אֲנִי שָׁכַבְתִּי וְאִישָׁנָה הִקְיִצְתִּי כִּי ה' יִסְמְכֵנִי (ג', ה-ו). מתוך ההבנה כי ה' אכן עדיין לצדו הוא מתחזק כנגד אויביו וקורא לה' להראות את ישועתו לכל: לֹא־אֵירָא מִרַבָּבוֹת עִם אֲשֶׁר סָבִיב שְׁתוֹ עָלַי: קוֹמָה ה' הוֹשִׁיעֵנִי אֶל־לֹהִי כִּי־הִבִּיתָ אֶת־כָּל־אֹיְבֵי לֹהִי שִׁנִּי רְשָׁעִים שִׁבְרָתָהּ (ג', ז-ח) (ראה ב**פוסט מאת יהושע רוזנברג**).

שיר

האזינו לשיר "**לא אירא מרבבות עם**" בביצועו של אברהם פררה

זוית אישית

דוד מתעודד ומתחזק בעזרת ההתבוננות בחסדים הקטנים היומיומיים שה' עושה איתו. מהם החסדים הקטנים היומיומיים שאתם מרגישים שה' עושה אתכם, ומעודדים אתכם להאמין באהבת ה' אליכם ולהמשיך בדרככם?

בנוסף לקריאת המזמור לאור חיי דוד, המזמור כתוב כך שעל ידי קריאתו ללא הכותרת, יוכל כל אדם להזדהות עמו. כאשר עולה באדם התחושה כי למרות מאמציו הרחוניים והקשר שחש עם ה' בתוך תוכו, הוא מקבל מהסביבה יחס של חוטא או טועה, כאילו אין מעשיו לשם שמים - יוכל לקרא את הפרק הזה ולעבור תהליך פנימי אישי הדומה למתואר בו מפי דוד. תהליך של בטחון פנימי אל מול דברי הסובבים, שהופך לקריאה לישועה והכרה בחסדים היומיומיים של ה', מתוכם צומח האדם להתגבר על פחדיו כנגד המלעזים ולצפות לישועה.

נהוג לקרא מזמור זה עם קריאת שמע שעל המטה, כחלק מן הסדר - ללא כותרתו המקשרת לחיי דוד, בשל ההתייחסות לישועה המיוחדת של שנת לילה בטוחה, הרלוונטית לכל אדם ובכל זמן.

הפסוק האחרון חותם את המזמור עם התייחסות לעם ישראל כולו, הזכאי לברכתו וישועתו של ה': לֹהִי הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בְּרַבְּכֶךָ סָלָה (ג', ט). פסוק זה נראה בתחילה לא מתאים לתהליך האישי המתואר בפרק, אך למעשה מציע קריאה נוספת למזמור כולו. שיבוץ הפסוק בסיום המזמור מפנה אותנו לקרא את כלו מחדש באור לאומי - לא רק האדם הפרטי צריך חיזוק והתעוררות להשגחת ה' עליו, אלא האומה כלה. הגוים (ובעיקר הנוצרים) רואים את הגלות כסימן לכך שהופרה הברית בין ה' לישראל, ועם ישראל נותק והורחק מאת ה'. אל מול האמירות האלה עם ישראל מתחזק, גם בזמנים החשוכים ביותר, ובטוח בישועת ה'. הוא מזהה את ידו של ה' המנחה אותו בתוך החושך, ומצפה ליום שיקום ה' וישבר שיני רשעים (ראה ב**סרטון מאת ד"ר בני גזונדהייט**).

קריאה משולשת זו של המזמור יכולה ללוות אותנו לאורך ספר תהלים כולו. המזמורים מתארים תהליכים נפשיים שיש להם משמעות מקורית לחיי דוד (או משוררים אחרים). ויחד עם זאת, למזמורים יש גם משמעות לאומית לעם ישראל, והם בעלי משמעות גם לחוויותיו האישיות של כל אדם, ובכך מעלתם וגדולתם של מזמורי תהלים, אשר הפכה אותם לתפילה משמעותית לכל אדם בכל עת (שמע ב**שיעור מאת חנן פורת**).

זוית אישית

חשבו על מזמור תהלים שאתם מרגישים שמדבר אליכם ו"נכתב עבורכם".

סיכום

דרך שלושת המזמורים הפותחים את ספר תהלים, נגענו בשלוש נקודות מבוא לספר:

על ידי הפתיחה החגיגית של הספר במעלת העוסק בתורה יומם ולילה, נרמז כי למרות שספר תהלים הוא ספר שירה אנושי, הוא התקדש על ידי תפילתו של דוד להיות לאחד מספרי התנ"ך ולהיחשב כלימוד תורה להוגים בו בקדושה.

מזמורים א'-ב' עוסקים שניהם, כפתיחה לספר, בהגדרת היחסים בין האדם לא-להיו, ומתחלקים בין צדיק לרשע. הצדיק זוכה להשגחה א-להית אשר מחיה ומצמיחה אותו, ואילו הרשע נידון לניתוק מן השפע הא-להי ובעקבות כך לאבדן. רובו של ספר תהלים מבוסס על תפיסה זו בתפילות לקרבת א-להים ובחשש מהסתרת פניו.

דרך מזמור ג', זיהינו את מעלתם המיוחדת של מזמורי תהלים, המסוגלים לגעת לא רק בחייו הפרטיים של מחבר המזמור (בפרק ג' - דוד המלך), אלא מתאימים לחיי כל אדם בכל דור, ועוסקים אף בחיי האומה הישראלית כולה.

להרחבה

[מתן על הפרק - דף לימוד מבוא לספר תהלים](#)

[מתן על הפרק - דף לימוד למזמורים א'-ב'](#)

[שיעור מאת פרופ' יהונתן יעקבס: מזמור א' - פתיחה לספר תהלים](#)

[שיעור מאת פרופ' יונתן גרוסמן: הצדיק הבודד - מזמור א' בתהלים](#)

[שיעור מאת פרופ' עמוס פריש: מזמור ב' בתהלים - סמפוניה של חמש קריאות](#)

[שיעור מאת הרב יובל שרלו: 'אין ישועתה לו' או 'מגן בעדי' - מזמור ג'](#)